

وزارت علوم تحقیقات و فناوری
موسسه ی آموزش عالی غیرانتفاعی آبا

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی مدیریت جهانگردی
گرایش برنامه ریزی و توسعه

بررسی ظرفیت های طبیعت گردی در استان اردبیل، با تأکید بر برنامه ریزی ژئوتوریسم
و ثبت ژئوپارک، مطالعه ی موردی شهرستان مشگین شهر

استاد راهنما

دکتر علی اکبر نظری

استاد مشاور

دکتر اردوان بهزاد

نگارش

همایون نوری عنبران

شهریور ۱۳۹۲

به نام یگانه خداوند

بخشنده و

مهربان

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات ، ابتکارات و نو آوری های
ناشی از تحقیق موضوع پایان نامه متعلق به موسسه آموزش عالی آبا می
باشد .

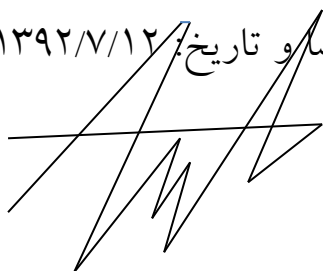
اینجانب همایون نوری عنبران دانشجوی رشته مدیریت جهانگردی مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد بدین وسیله اصالت کلیه مطالب موجود در مباحث مطروحه در پایان نامه تحصیلی خود با عنوان بررسی ظرفیت های طبیعت گردی در استان اردبیل، با تأکید بر برنامه ریزی ژئوتوریسم و ثبت ژئوپارک، مطالعه ی موردی شهرستان مشگین شهر، را تایید کرده، اعلام می نمایم که تمامی محتوای آن حاصل مطالعه، پژوهش و تدوین خود بوده و به هیچ وجه رونویسی از پایان نامه و یا هیچ اثر یا منبع دیگری، اعم از داخلی و خارجی نبوده و تعهد مینمایم در صورت اثبات عدم اصالت آن و یا احراز عدم صحت مفاد و یا لوازم این تعهدنامه در هر مرحله از مراحل منتهی به فارغ التحصیلی و یا پس از آن و یا تحصیل در مقاطع دیگر و یا اشتغال و... موسسه حق دارد ضمن رد پایان نامه نسبت به لغو و ابطال مدرک تحصیلی مربوط اقدام نماید .

مضافاً اینکه کلیه مسئولیتها و پیامدهای قانونی و یا خسارت وارده از هر حیث متوجه اینجانب می باشد .

نام و نام خانوادگی دانشجو : همایون نوری

عنبران

امضا و تاریخ: ۱۳۹۲/۷/۱۲

در این جا بایسته است که از... .

استاد گرامی ام، آقای دکتر اردوان بهزاد که بسیار فراتر از يك استاد مشاور یاری ام کردند سپاسگزاری کنم. ایشان همواره پیروز خواهند بود چرا که به شایستگی راه پیروزی را می پیمایند،

دوست و همکلاسی بزرگوام، خانم الهام کزازی که در گزینش عنوان و قلمرو پژوهش از راهنمایی شان بهره بردم سپاسگزاری کنم. هیچ چیز جلودار هر اندازه گسترده شدن دانش ایشان نیست.

و در پایان

از دوست و همکلاسی بزرگوام، خانم بنت الهدی وحیدی مهر که بی کمک های ارزنده ی او به چالش های گوناگون برمی خوردم سپاسگزاری می کنم.

همایون نوری

این پژوهش از ژرفای هستی ام ارزانی می‌گردد به

سرز می‌نم

و هر آنچه از نیکی که در اوست

چکیده

ژئوتوریسم گونه ای جدید از زیرشاخه های صنعت گردشگری و طبیعت گردی است که جذابیت ها و ظرفیت های آن در سال های اخیر باعث توجه بسیاری از کشورها به آن شده است. این زیرشاخه که موازی با اکوتوریسم و دربرگیرنده ی جاذبه های طبیعت بی جان می باشد، با توجه به طیف گسترده ای از جاذبه ها و تنوع فعالیت ها، ظرفیت های خوبی برای توسعه ی گردشگری در سطح ملی و محلی ایجاد می کند. کشور ایران که دارای نخستین و تنها ژئوپارک خاورمیانه (جزیره قشم) می باشد، با توجه به قابلیت های بالای زمین شناسی و تنوع اقلیمی بی تردید دارای ژئوسایت های بی نظیری است که توجه به آنها به منظور توسعه ی صنعت گردشگری در همه ی ابعاد را ضروری می سازد. به این ترتیب لزوم پژوهش در این حوزه ی نوظهور به روشنی احساس می شود. از آنجایی که وسعت کشور ایران به حدی است که کاوش های دقیق در حیطه ی کلی آن در این پژوهش نمی گنجد، استان اردبیل و شهرستان مشگین شهر به عنوان نمونه ی موردی از نظر ویژگی های ژئوتوریسمی مورد بررسی قرار می گیرند. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی، سعی در معرفی و بررسی وضعیت ژئوتوریسم محدوده ی مورد مطالعه و برنامه ریزی به منظور توسعه ی آن ها دارد. هم چنین در این پژوهش اثبات می شود که در شهرستان مشگین شهر ثبت ژئوپارک یا پارک زمین شناسی مطابق با ویژگی های احراز شده ی یونسکو امکان پذیر می باشد. ابزارهای توصیفی این پژوهش عبارتند از اطلاعات کتابخانه ای، میدانی و نقشه های استخراج شده از GIS؛ همچنین در این پژوهش از مدل تحلیل چندمعیاره ی TOPSIS به منظور آزمون اطلاعات استفاده شده است. در پایان پژوهشگر از مدل ماتریس SWOT به منظور آنالیز شرایط درونی و بیرونی ژئوپارک مورد نظر بهره می جوید.

واژگان کلیدی: ژئوتوریسم، ژئوپارک، مشگین شهر، GIS، TOPSIS

سیاهه ی درونه

۱	فصل اول (کلیات پژوهش).....	۱
۲	۱-۱ بیان مسئله.....	۲
۵	۱-۲ اهداف پژوهش.....	۵
۵	۱-۳ گمانه های پژوهش.....	۵
۶	۱-۴ پرسش های پژوهش.....	۶
۶	۱-۵ ضرورت و اهمیت پژوهش.....	۶
۷	۱-۶ محدودیت های پژوهش.....	۷
۷	۱-۷ تعریف واژگان.....	۷
۱۰	فصل دوم (مبانی نظری و پیشینه ی پژوهش).....	۱۰
۱۱	۲-۱ گردشگری.....	۱۱
۱۱	۲-۲ گردشگر.....	۱۱
۱۱	۲-۲-۱ انواع گردشگر.....	۱۱
۱۲	۲-۳ تاریخچه ی گردشگری.....	۱۲
۱۴	۲-۴ اهمیت گردشگری.....	۱۴
۱۵	۲-۵ اثرات گردشگری.....	۱۵
۱۵	۲-۵-۱ آثار اقتصادی.....	۱۵
۱۶	۲-۵-۲ آثار اجتماعی - فرهنگی.....	۱۶
۱۷	۲-۵-۳ آثار زیست محیطی.....	۱۷
۱۸	۲-۶ ظرفیت تحمل (پذیرش).....	۱۸
۱۹	۲-۷ توسعه ی پایدار گردشگری.....	۱۹
۲۰	۲-۸ جاذبه ها.....	۲۰
۲۰	۲-۸-۱ تعاریفی برای جاذبه ی گردشگری.....	۲۰
۲۱	۲-۸-۲ جاذبه های طبیعی.....	۲۱
۲۲	۲-۸-۳ جاذبه های مصنوعی.....	۲۲
۲۲	۲-۹ طبیعت گردی.....	۲۲
۲۴	۲-۱۰ اکوتوریسم.....	۲۴

۲۵.....	ژئوتوریسم	۲-۱۱
۲۶.....	تاریخچه ی ژئوتوریسم	۲-۱۱-۱
۲۷.....	ژئوسایت	۲-۱۱-۲
۲۸.....	جاذبه های ژئوتوریسم	۲-۱۱-۳
۳۰.....	ژئوپارک شبکه ی ژئوپارک های جهانی یونسکو	۲-۱۱-۴
۳۰.....	تاریخچه ی ژئوپارک	۲-۱۱-۴-۲
۳۱.....	ژئوتوریسم و تفسیر	۲-۱۱-۵
۳۲.....	برنامه ریزی ژئوتوریسم	۲-۱۱-۶
۳۵.....	پیشینه ی پژوهش	۲-۱۲
۳۷.....	سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS	۲-۱۳

۳۹..... فصل سوم (توان های محیطی و روش اجرای پژوهش)

۴۰.....	توان های محیطی	۳-۱
۴۰.....	جهت جغرافیایی	۳-۱-۱
۴۲.....	اقلیم	۳-۱-۲
۴۵.....	دما	۳-۱-۳
۴۶.....	بارندگی	۳-۱-۴
۴۸.....	پوشش گیاهی و کاربری اراضی	۳-۱-۵
۵۲.....	ژئومورفولوژی	۳-۱-۶
۵۴.....	شیب	۳-۱-۷
۵۵.....	فرم زمین	۳-۱-۸
۵۶.....	توپوگرافی	۳-۱-۹
۵۸.....	منابع آب	۳-۱-۱۰
۶۱.....	نیروی انسانی (جمعیت)	۳-۲
۶۲.....	چند اصطلاح جمعیتی	۳-۲-۱
۶۵.....	توان های اقتصادی	۳-۳
۶۵.....	کشاورزی و دامپروری	۳-۳-۱
۶۷.....	صنعت	۳-۳-۲
۶۸.....	معدن	۳-۳-۳

۶۸.....	جاذبه های گردشگری مشگین شهر.....	۳-۴
۶۹.....	سبلان.....	۳-۴-۱
۷۰.....	شیروان دره.....	۳-۴-۲
۷۱.....	چشمه های آب گرم.....	۳-۴-۳
۷۲.....	قلعه ها.....	۳-۴-۴
۷۴.....	محوطه ی تاریخی یئری.....	۳-۴-۵
۷۴.....	کاروانسرای قانلی بولاغ.....	۳-۴-۶
۷۵.....	روستای تاریخی اونار.....	۳-۴-۷
۷۵.....	مقبره ی شیخ حیدر.....	۳-۴-۸
۷۶.....	حمام تاریخی عدل.....	۳-۴-۹
۷۷.....	سایر جاذبه ها.....	۳-۴-۱۰
۷۷.....	روش پژوهش.....	۳-۵
۷۸.....	شیوه ی جمع آوری اطلاعات.....	۳-۵-۱
۷۹.....	محدوده ی پژوهش (جامعه ی آماری).....	۳-۵-۲
۷۹.....	مدل پژوهش (TOPSIS).....	۳-۵-۳
۸۲.....	مدل SWOT.....	۳-۵-۴

۸۳..... فصل چهارم (آزمون و نتایج پژوهش)

۸۴.....	تحلیل چند معیاره Topsis ژئوتوریسم مشگین شهر.....	۴-۱
۹۰.....	ژئوپارک پیشنهادی پژوهش.....	۴-۲

۹۶..... فصل پنجم (نتیجه گیری و پیشنهادهای پژوهش)

۹۷.....	بررسی گمانه های پژوهش.....	۵-۱
۹۹.....	پاسخ به پرسش های پژوهش.....	۵-۲
۱۰۰.....	نتیجه گیری.....	۵-۳
۱۰۲.....	راهکارها.....	۵-۴
۱۰۲.....	پیشنهادهای برای پژوهش های آینده.....	۵-۵

۱۰۴..... پیوست یک

سیاهه ی جدول ها

۴۱.....	مساحت و درصد پهنه ی جهات جغرافیایی.....	۳-۱
۴۴.....	مساحت و درصد گستره ی اقلیمی شهرستان مشکین شهر.....	۳-۲
۴۵.....	متوسط دمای شهرستان.....	۳-۳
۴۸.....	متوسط بارندگی.....	۳-۴
۵۲.....	مساحت و درصد کاربری اراضی.....	۳-۵
۵۳.....	واحدهای ژئومورفولوژیک شهرستان مشکین شهر.....	۳-۶
۵۵.....	شیب شهرستان مشکین شهر.....	۳-۷
۵۵.....	فرم زمین شهرستان مشکین شهر.....	۳-۸
۵۷.....	توپوگرافی مشکین شهر.....	۳-۹
۶۱.....	جمعیت و متوسط رشد سالانه ی آن در استان اردبیل.....	۳-۱۰
۶۳.....	تعداد خانوارهای معمولی ساکن در نقاط شهری و روستایی.....	۳-۱۱
۶۳.....	جمعیت خانوارهای معمولی ساکن در نقاط شهری و روستایی.....	۳-۱۲
۶۵.....	تراکم جمعیتی شهرستان مشکین شهر.....	۳-۱۳
۶۸.....	تعداد کارگاه های صنعتی بر حسب شمار شاغل و نوع مالکیت.....	۳-۱۴
۸۲.....	مدل SWOT.....	۳-۱۵
۸۵.....	نمره دهی به معیارها.....	۴-۱
۸۵.....	ماتریس امتیازدهی به شاخص ها.....	۴-۲
۸۶.....	مقادیر استاندارد شده با استفاده از انترویی.....	۴-۳
۸۶.....	ماتریس وزن شاخص ها در انترویی.....	۴-۴
۸۷.....	ماتریس بی مقیاس شده ی موزون.....	۴-۵
۸۸.....	ایده آل های مثبت.....	۴-۶
۸۸.....	ایده آل های منفی.....	۴-۷
۸۹.....	ارزش ایده آل های مثبت و منفی.....	۴-۸
۸۹.....	امتیازات نهایی جاذبه ها.....	۴-۹
۹۳.....	مدل SWOT شیروان دره.....	۴-۱۰

سیاهه ی نقشه ها

۴۱.....	پهنه ی جهات جغرافیایی.....	۳-۱
۴۳.....	توده های هوایی ورودی به استان اردبیل.....	۳-۲
۴۴.....	پهنه بندی اقلیم شهرستان مشگین شهر.....	۳-۳
۴۶.....	پهنه بندی هم دمای شهرستان مشگین شهر.....	۳-۴
۴۷.....	پهنه بندی بارندگی شهرستان مشگین شهر.....	۳-۵
۵۰.....	پوشش گیاهی استان اردبیل.....	۳-۶
۵۱.....	کاربری اراضی شهرستان مشگین شهر.....	۳-۷
۵۳.....	ژئومورفولوژی شهرستان مشگین شهر.....	۳-۸
۵۴.....	پهنه ی شیب شهرستان مشگین شهر.....	۳-۹
۵۶.....	پهنه بندی فرم زمین شهرستان مشگین شهر.....	۳-۱۰
۵۸.....	توپوگرافی شهرستان مشگین شهر.....	۳-۱۱
۶۰.....	حوزه های آبریز استان اردبیل.....	۳-۱۲
۹۰.....	ارتفاعات بیش از ۳۰۰۰ متر مساعد کوه نوردی.....	۴-۱

سیاهه ی شکل ها

۵۰.....	پراکندگی اراضی استان.....	۳-۱
۶۱.....	رشد جمعیت استان در دوره ی زمانی ۱۳۵۵-۱۳۹۰.....	۳-۲
۶۴.....	هرم سنی استان اردبیل.....	۳-۳

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ بیان مسئله

گردشگری پدیده‌ی در حال گسترشی است که روز به روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود و تعداد بیشتری از انسانها به نوعی با آن ارتباط پیدا می‌کنند. شواهد و مدارک نشان می‌دهد این بزرگترین صنعت خدماتی در قرن بیست و یکم، مرزهایی را فراسوی آنچه تصور می‌شد در خواهد نوردید. جهش شگفت‌آور از ۲۵ میلیون مسافر ثبت شده در سال ۱۹۵۰ تا حدود ۹۰۰ میلیون مسافر در سال ۲۰۱۰ شاهدی به این ادعا است. در مناطق دور افتاده، جزیره‌ای، روستایی، کوهستانی و صعب‌العبور که صنایع دیگر را به سختی می‌توان توسعه داد، صنعت گردشگری می‌تواند نقش حیاتی داشته باشد. توسعه‌ی گردشگری همبستگی مستقیم با ارتقای سطح استانداردهای زندگی و درآمد مردم جهان به ویژه کشورهای در حال توسعه دارد. از عوامل مهم رشد گردشگری در برخی کشورها می‌توان به رشد اقتصادی و افزایش درآمد مردم، گشوده شدن مرزهای سیاسی، رفع موانع مسافرت، خصوصی سازی حمل و نقل هوایی و عملیات بازاریابی متمرکز اشاره کرد (محمودی میمند و مقدمی، ۱۳۹۰:۱۶).

گردشگری به انواع گوناگونی تقسیم می‌شود و این طبقه بندی‌ها توسط صاحب نظران زیادی انجام شده است، ولی دو دسته‌ی عمده‌ی این صنعت عبارتند از گردشگری طبیعی و گردشگری فرهنگی. کسانی که این تقسیم بندی را صحیح می‌دانند، دسته‌ی سوم را با عنوان سایر انواع گردشگری به کار می‌برند. از آنجایی که در صنعت گردشگری عامل اصلی انسان است، نمی‌توان آمیختگی انواع گردشگری و دسته‌های آن را نادیده گرفت، اما در این پژوهش تأکید بر گردشگری طبیعت گرا و زیرگروه‌های آن می‌باشد و نیازی به تعریف دیگر انواع گردشگری احساس نمی‌شود. از گذشته‌های دور، گرایش به طبیعت و زیبایی دوستی مورد توجه انسان بوده است و آنچه در صنعت طبیعت گردی به آن پرداخته می‌شود، ترکیب دانش با زیبایی طبیعت و کار منسجم روی شناخت و پایش کلیه‌ی زیبایی‌های طبیعت، حفاظت از میراث طبیعی و در نهایت ایجاد گردشگاه‌ها و مسیرهای ویژه‌ی طبیعت گردی است (نکویی صدری، ۱۳۸۸:۱۱).

ریشه‌ی ضرورت برنامه ریزی و توسعه‌ی طبیعت گردی را باید در سبک زندگی امروزی انسان پیدا کرد. با توجه به افزایش آلودگی‌هایی (شیمیایی، صوتی و ...) که مستقیم و غیرمستقیم زندگی انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهند و به روان او صدمه می‌زنند، طبیعت می‌تواند راه نجاتی برای رهایی هرچند موقت از زندگی کسالت بار و در عین حال سرسام آور امروزی و تمدد اعصاب باشد. چرا که تماشای جلوه‌های زیبای طبیعت و زندگی در آن تأثیر بسزایی در بهبود اوضاع جسمی و روانی افراد داشته و انسان این نیاز را بی‌تردید حس می‌کند. پس با توجه به کانون صنعت

گردشگری یعنی انسان و نیاز انکارنشدنی او به طبیعت، ضرورت برنامه ریزی و ایجاد گردشگاههای تازه با رعایت اصول توسعه ی پایدار اثبات می شود.

در این پژوهش و با توجه به منابع مورد استفاده، طبیعت گردی به دو دسته ی عمده ی اکوتوریسم یا بوم گردشگری و ژئوتوریسم یا زمین گردشگری تقسیم می شود. اکوتوریسم همان طور که از ترجمه اش پیدا است، دربرگیرنده ی طبیعت جاندار شامل گروه گیاهان و پوشش گیاهی و جانوران زنده ی ساکن در آن (حیات وحش) می شود. اما ژئوتوریسم دربرگیرنده ی طبیعت بی جان است. برای مثال می توان از سواحل، آبشارها، کوهستان، دره ها، کویر، صخره و غارهای طبیعی به عنوان جاذبه های ژئوتوریسم یا زمین گردشگری نام برد. ترکیب دو عامل ژئوتوریسم و اکوتوریسم تشکیل دهنده ی اکوسیستم های طبیعی است که شامل محیط، موجود زنده و ارتباطات بین آنها می شود. با توجه به تأکید این پژوهش روی ژئوتوریسم نیاز به شکافتی هرچند کوتاه از این صنعت نوظهور در این قسمت احساس می شود.

برابر با دیدگاه ها و رویکردهای اخیر جهانی، زمین گردشگری یا ژئوتوریسم، زیرشاخه ای مستقل از گردشگری طبیعت گرا است که ژئوسایتهای (مکان های مستعد توسعه ی ژئوتوریسم که به عنوان جاذبه حائز اهمیت باشند) بی جان را مورد توجه قرار می دهد. ظهور این شاخه ی جدید گردشگری بر پایه ی طبیعت بی جان، موجب پیدایش نگرشهای تازه ی اقتصادی، کارآفرینی و مدیریت، محافظت و توسعه ی پایدار شده است. بر اساس طبقه بندی کوهن از تیپولوژی نقشهای گردشگری، ژئوتوریست در قالب گردشگر اکتشافی، تجربی، ماجراجو و تحقیقی قرار می گیرد. البته در طبقه بندی کلاسیک گردشگری که با هدف شناخت انجام می گیرد، می توان ژئوتوریسم را در زمره ی گردشگری آموزشی و دانش محور نیز جای داد (نکویی صدری، ۱۳۸۸:۱۹).

ایران، شگفتی های زمین شناختی زیادی دارد و استعداد چشمگیری برای ژئوتوریسم دارد. در صورتی که بنا به گزارش سازمان گردشگری ایران، در سال ۲۰۰۲ بیش از یک میلیون گردشگر از ایران بازدید نموده اند، به علت فقدان اطلاعات کافی فقط عده ی کمی از آنها به وسیله ی جاذبه های طبیعی کشور جذب شده اند. وجود پدیده های زمین شناختی در ایران بحث جدی برای توسعه ی ژئوتوریسم را به وجود می آورد و از هر دو نقطه نظر گردشگران عمومی و تخصصی، این نوع گردشگری، ظرفیت جذب عده ی زیادی از گردشگران را خواهد داشت. در این میان تهیه ی یک فهرست علمی از جذابیت های زمین شناختی و رتبه بندی آنها از نظر ارزش و اهمیت ضروری است. همچنین حراست و حفاظت از پدیده های زیبای ژئوتوریسم مثل غارها که به شدت آسیب پذیر هستند نیز در راستای توسعه ی پایدار باید لحاظ شود (امری کاظمی و مهرپویا، ۱۳۸۸:۱۹۷)

استان اردبیل با توجه به قرار گرفتن در شمال غرب فلات ایران و برخورداری از اقلیم ویژه دارای تنوع بالایی در اشکال طبیعت و چشم اندازهای بدیع می باشد. در جنوب استان با توجه به نزدیکی به دریای مازندران و رطوبت بیشتر، تراکم بیشتر پوشش گیاهی دیده می شود و جنگلهای معتدله ی خزان دار را تشکیل داده است. ولی با حرکت به سمت شمال به تدریج از تراکم پوشش گیاهی کاسته و در اثر بارندگی قابل توجه به شکل برف و باران و وزش بادهای سرد ناشی از توده های قطبی، پدیده های فرسایشی کم نظیر و متنوعی دیده می شود. وجود پدیده های متنوع زمین شناختی مثل صخره، دره، آبشارها و چشمه ها در یک مکان، باعث به وجود آمدن ژئوسایتهای چشم نواز شده و با توجه به نیاز انسان به حضور در طبیعت و وجود این پتانسیل بالای استان، برنامه ریزی برای جذب گردشگر تخصصی و عمومی از داخل و خارج کشور و ایجاد زیرساختها در راستای توسعه ی پایدار ضروری است. همچنین با ثبت مناطق خاص با ارزشهای بالای زمین شناختی از نظر آموزشی و تحقیقاتی و ترکیب آنها با گردشگری به واسطه ی زیبایی به عنوان یک جاذبه، می توان در استان اردبیل اقدام به ثبت ژئوپارک نمود.

ژئوپارک (پارک زمین شناسی یا زمین گردشگاه) محدوده ای تحت حفاظت است که علاوه بر غنای ژئوسایتهای، شامل مکان های دارای آثار تاریخی، فرهنگی و تنوع طبیعت زنده (اکوسایت ها) باشد و با مدیریت کارآمد و آموزش مناسب افراد محلی، با جذب گردشگر با محوریت آموزش تفریحی- تفریحی مفاهیم زمین شناسی و محیط زیست به عموم مردم بتواند با تفسیر موثر تمامی جاذبه ها به پر کردن اوقات فراغت گردشگران بپردازد، به طوری که این اقدامات بتواند به بهبود پایدار وضعیت اقتصادی-اجتماعی ساکنان محلی و در نهایت ملی، منجر شود (حاج علیلو و نکویی صدری، ۱۳۹۰: ۴۲)

در استان اردبیل مناطقی مانند شیروان دره واقع در شهرستان مشگین شهر، با توجه به ویژگی های ذکر شده در تعریف ژئوپارک و توانمندی های بالای زمین شناختی، شرایط معرفی و ثبت به عنوان ژئوپارک را دارا هستند. از آنجایی که جزیره ی قشم تنها ژئوپارک ایران و خاورمیانه است، تلاش برای ثبت ژئوپارکهای جدید در ایران که بنا بر تعاریف صاحب نظران زمین شناسی، به بهشت زمین شناسان شهرت دارد، و توسعه ی زیرساختها به منظور ایجاد مسیرهای طبیعت گردی تحقیقاتی و آموزشی به همراه تفریح و تفرج ضروری احساس می شود. این امر موجب استفاده ی هر چه بهتر از جاذبه ها و ظرفیتهای کشور و به ویژه استان اردبیل در طبیعت گردی و هم چنین اقدام به حفاظت از ژئوسایتهای و ژئوپارکهای بالقوه در راستای توسعه ی پایدار خواهد شد.

در این پژوهش سعی می شود تا علاوه بر معرفی جاذبه های طبیعت گردی استان اردبیل، به ویژه ژئوسایتهای آن، یک فهرست از جاذبه ها تهیه و ارزش گذاری شود. هم چنین تلاش برای ثبت

ژئوپارک در محدوده ی تحقیق یعنی استان اردبیل و شهرستان مشگین شهر در این پژوهش برجسته خواهد بود. از آن جایی که مفهوم توسعه ی پایدار به عنوان اصل اساسی صنعت گردشگری به شمار می رود، در این پژوهش سعی می شود تا این رویکرد به عنوان پایه ای برای توسعه ی طبیعت گردی استان اردبیل و در راستای عنوان تحقیق، ژئوتوریسم و ثبت ژئوپارک باشد.

۱-۲ اهداف پژوهش

هدف اصلی:

جذب تعداد بالای گردشگر طبیعت گرا به ویژه ژئوتوریست در استان اردبیل و شهرستان مشگین شهر.

هدف کاربردی:

برنامه ریزی به منظور معرفی و ثبت ژئوپارک در محدوده ی شهرستان مشگین شهر.

اهداف فرعی:

- معرفی جاذبه های طبیعی شهرستان مشگین شهر، به ویژه جاذبه های ژئوتوریستی آن و بیان ویژگی های هر کدام از آنها.
- برنامه ریزی برای حفاظت بهتر از جاذبه های طبیعت در محدوده ی تحقیق.
- بررسی قابلیت های ترکیب ژئوتوریسم استان با گردشگری سلامت، ماجراجویانه و ورزشی.

۱-۳ گمانه های پژوهش

- به نظر می رسد ژئوتوریسم در استان اردبیل و شهرستان مشگین شهر می تواند زمینه های ورود گردشگری استان را به بازارهای خارجی ایجاد کند.
- به نظر می رسد برنامه ریزی ژئوتوریسم در شهرستان مشگین شهر می تواند اولویت اول گردشگری شهرستان باشد.
- به نظر توسعه ی زمین گردشگری باعث ارتقای سطح زندگی ساکنان بومی از طریق ایجاد اشتغال محلی می شود.

۴-۱ پرسش های پژوهش

- آیا شهرستان مشگین شهر قابلیت تبدیل شدن به قطب طبیعت گردی استان اردبیل و یکی از قطب های طبیعت گردی ایران را دارد؟
- آیا ثبت ژئوپارک در محدوده ی شهرستان مشگین شهر امکان پذیر است؟
- آیا زمین گردشگری در استان اردبیل و شهرستان مشگین شهر قابلیت ترکیب با انواع دیگر گردشگری را دارد؟

۵-۱ ضرورت و اهمیت پژوهش

زمانی که عنوان می شود گردشگری صنعتی پویا است، تعبیرش این است که صنعت گردشگری توانایی ایجاد و ارایه ی محصولات جدید در بازارهای خود را دارا است. ژئوتوریسم یکی از همین نوآوری های صنعت گردشگری است. ژئوتوریسم به معنای بازدید، درک و لذت بردن از فضای طبیعت بی جان با توجه به حفاظت از آن، زیرمجموعه ای نوظهور از طبیعت گردی است که با توجه به وجود پتانسیل بالا در کشور ایران (وسعت زیاد و ظرفیت های زمین شناسی بالا) ضرورت انجام پژوهش و به دنبال آن برنامه ریزی ژئوتوریسم احساس می شود. کشور ایران دارنده ی تنها پارک زمین شناسی (ژئوپارک) خاورمیانه و در اصل آسیای غربی می باشد. این ژئوپارک همان جزیره ی قشم است که جاذبه های ژئوتوریستی آن (ژئوسایت ها) به شکل چشم نوازی در یک جزیره در کنار هم شکل گرفته اند. به همین دلیل پژوهشگر احساس می کند که با توجه به لقب کشور ایران به عنوان بهشت زمین شناسان جهان، به طور قطع به یقین پتانسیل های ژئوتوریسم ایران تقریباً بکر باقی مانده یا به عنوان ژئوسایت از آن یاد نمی شود. ژئوتوریسم تنها سفر به طبیعت و تفریح در آن نیست. این زیرشاخه ی جدید سعی در مطرح کردن ژئوسایت ها علاوه بر تفریح به دلیل حفاظت بهتر از آن ها در برابر آسیب های احتمالی است. از این رو در صورت برنامه ریزی برای توسعه ی ژئوسایت ها و ژئوپارک ها در ایران، نه تنها در معرفی یک محصول جدید به گردشگران داخلی و خارجی گام برداشته می شود، بلکه از این طریق سعی در حفاظت از آنها در برابر خطراتی نظیر سوء استفاده و هجوم گردشگر بیش از حد تحمل آن می شود. پس اهمیت و ضرورت پژوهش در حوزه ی ژئوتوریسم در رونق صنعت گردشگری در یک منطقه ی دارای ظرفیت و در عین حال حفاظت از آن می باشد. استان اردبیل و شهرستان مشگین شهر با توجه به دارا بودن ظرفیت های طبیعت گردی و ژئوتوریسمی نیازمند برنامه ریزی و توجه بیشتر به این فعالیت می باشند. در این پژوهش سعی می شود با معرفی جاذبه های طبیعی و ژئوسایت های شهرستان، زمینه ی ایجاد یک ژئوپارک دیگر در شمال غرب ایران، با توجه به شاخص های بین المللی و توان های محیطی منطقه فراهم گردد.

۱-۶ محدودیت های پژوهش

از آنجایی که پژوهش در حوزه ی ژئوتوریسم نه تنها در ایران، بلکه در جهان هنوز نوظهور محسوب می شود، طبیعی است که پژوهش با محدودیت هایی مواجه باشد. این محدودیت ها اغلب به فقدان منابع پژوهش برمی گردند و فرآیند جمع آوری اطلاعات نسبت به سایر زیرشاخه های گردشگری و طبیعت گردی دشوارتر به نظر می رسد. این محدودیت ها در دو حوزه ی مسئولین صنعت گردشگری و مردم بومی ایجاد می شوند. از طرفی تفکیک ژئوتوریسم از اکوتوریسم هنوز به درستی برای مسئولین متولی گردشگری منطقه انجام نشده است و به دلیل اختلاط این دو زیرشاخه در یک منطقه ی گردشگری، برنامه ریزی در صورت وقوع به طور یکسان انجام می گیرد که خود باعث عدم شفافیت اطلاعات و آمار ژئوتوریسم می شوند. از طرف دیگر مفهوم ژئوتوریسم برای مردم هنوز شناخته شده نیست و آنها آموزش کافی برای چگونگی سفر و تفرج در ژئوسایت ها را ندیده اند و به همین دلیل پاسخ های آنها را به پرسش های پژوهشگر نمی توان دقیق دانست. به همین دلیل مشکل اصلی پژوهشگر یعنی دشواری جمع آوری اطلاعات به وضوح دیده می شود. محدودیت دیگری که می توان در اینجا از آن نام برد، عدم همکاری مسئولین متولی گردشگری با پژوهشگر است و البته مشکلات پژوهشگر برای بازدید از ژئوسایت های منطقه ی مورد مطالعه به دلیل عدم امنیت کافی. در هر حال با توجه به حرکت پژوهشگران ژئوتوریسم به شناسایی و برنامه ریزی بیشتر این زیرشاخه امید است در آینده ی نزدیک این محدودیت ها تا حد قابل توجهی برطرف گردند.

۱-۷ تعریف واژگان

در این بخش به منظور تسهیل فهم عنوان پایان نامه، نیاز به توصیف و تعریف چند واژه ی اساسی پژوهش که در عنوان نیز قید شده اند احساس می شود. این واژگان همان طور که ذکر شد اساس پژوهش و جداکننده و ممیز قلمرو و محدوده ی پژوهش می باشند و همچنین مسئله ی پژوهش پیرامون آنها تعریف می شود.

● **برنامه ریزی (گردشگری)**، عبارت است از شناسایی وضعیت موجود، ترسیم وضعیت مطلوب و تعیین راه رسیدن از وضع موجود به مطلوب. عمده ی کار برنامه ریزان مشخص کردن چگونگی راه رسیدن از حال به آینده است. این مسیر دارای زمان بندی مشخص، روش معلوم و ارزیابی هزینه های برنامه ریزی می باشد.

هر کشوری به برنامه های جهانگردی در سطوح مختلف نیاز دارد. این سطوح عبارتند از:

- ملی؛ برای کشور به عنوان یک مجموعه ی کلی

- منطقه ای؛ واحدی حکومتی که بر اساس آن یک کشور به بخش های کوچک تر تقسیم می شود.
- حوزه ها؛ به ویژه حوزه های استراحتگاهی و جهانگردی در مناطق خوش آب و هوا که به علت اهمیت جهانگردی به مجتمع های خاص و طرح های تفصیلی نیاز دارند.
- شهرها و شهرستان ها؛ که اغلب با مشکلات خاص جهانگردی مواجه می شوند، به ویژه هنگامی که جاذبه های جهانگردی فراوانی دارند (داس ویل، ۱۳۸۴: ۲۴۳).

- طبیعت گردی، قسمتی از گردشگری را که در محیط روباز طبیعی به قصد تفرج در طبیعت انجام می شود گردشگری طبیعت گرا می نامند. در طبیعت گردی آنچه گردشگر را به سوی خود جذب می نماید در واقع میراث طبیعی و زیبایی های طبیعت است. بنابراین، کشورهایی که تنوع طبیعی بیشتری دارند مقصد مهم گردشگری طبیعت گرا به شمار می آیند (حاج علیلو و نکویی صدی، ۱۳۹۰: ۲).

- ژئوتوریسم، طبیعت گردی به دو زیرشاخه ی طبیعت بی جان و طبیعت جاندار تقسیم می شود. در تکامل موضوع ژئوتوریسم واژه ی ژئو بر مبنای برداشت جدید و اخیر جهانی، مفهوم طبیعت غیرزنده را بیشتر مدنظر دارد و بر اضافه شدن به ترتیب مبتنی بر طبیعت (زنده و بی جان)، اکوتوریسم (مبتنی بر طبیعت با تأکید بر طبیعت جاندار) و ژئوتوریسم (گردشگری زمین شناختی مبتنی بر طبیعت بی جان) را با توسعه ی آن مطرح می سازد (نکویی صدی، ۱۳۸۸: ۱۷). تعریف زمین گردشگری یا ژئوتوریسم به زبان ساده عبارت است از مسافرت به قصد تجربه، یادگیری، حفظ و لذت بردن از تنوع زمین شناختی اطرافمان (مک کیور و همکاران، ۲۰۰۶: ۱۸۲).

زمین گردشگری و فعالیت های آن نه فقط در زمین شناسی خلاصه می شود بلکه علوم زمین و آنچه را به طبیعت بی جان مربوط می شود در برمی گیرد. برای مثال، زمین گردشگری اکتشافی و ماجراجویانه (اکتشاف تپه های باستانی و شهرهای مدفون با استفاده از علم زمین شکل شناسی) و اکتشاف کانی های جواهری و محدوده های معدنی و رگه های معدنی و فسیل ها و ... یا موتور سواری مهیج در کویر و ... که از انواع متنوع فعالیت های ورزشی - علمی مین گردشگری است (نکویی صدی، ۱۳۸۸: ۱۹).

- ژئوپارک، هرگاه منطقه ای واجد بیش از یک اثر یا سیمای باارزش به ویژه با درجه ی نادر یا زیبا باشد، آن منطقه به عنوان ژئوپارک شناخته می شود (یونسکو، ۲۰۰۰). این اشکال باید نشانگر تاریخ زمین شناسی و به همان نسبت حوادث و فرآیندهایی باشند که آنها را شکل داده اند (پریچونت، ۲۰۰۱). بر اساس تعاریف جهانی یونسکو، خصوصیات ژئوپارک عبارتند از ناحیه ای که شامل یک یا چند ویژگی علمی، نه تنها وابسته به علم زمین شناسی، بلکه همچنین به خاطر وجود مزایای باستان شناسی، بوم شناسی یا ارزش های فرهنگی باشد. هم چنین باید دارای برنامه ی مدیریتی طراحی شده به منظور بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی در منطقه باشد و بتواند روش